

*Indianare frå Klepp. Foto: K. K. Kleppe. * Klepp Folkebibliotek.*

INDIANERE PÅ LEDAAL

Lek på beste vestkant

OVE MAGNUS BORE

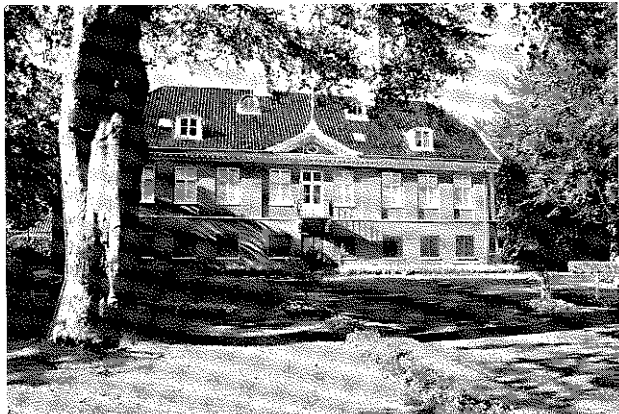
Mange av oss vil sikkert huske den berømmelige scenen i Alexander Kiellands roman, Garman og Worse, der de to aldrende herrere, konsul Garman og hans bror, legasjonssekretæren, tar seg en tur ned i vinkjelleren på Sandsgård. De pleide gjerne gjøre dette foran et større selskap. En fast del av ritualet var også at konsulen satt på sin gamle gyngehest mens de i all hemmelighet nøt sin madeira. Det er vel neppe tvil om at Kielland brukte Ledaal som modell for Garmanfamiliens residens, Sandsgård. Og gyngehesten, den står på Ledaal den dag idag – en nydelig rose malt hest fra slutten av 1700-tallet. Hodet er vakkert skåret, den har sal i ekte skinn og malingen er et praktstykke.

Dette var en tid da kjøpelekene var forbeholdt barn fra de mest velstående familier. Men en gyngehest som denne hørte nok med til sjeldenhetene selv i det øvre sosiale lag. (Se foto s. 55)

Men småbarn har ikke alltid vært prissatt slik som borgerkapets barn på 1800-tallet. Det kjente eventyret om Hans og Grete avspeiler en helt annen virkelighet – en virkelighet som hører til blandt de svarteste kapitler i vår vestlige kulturs historie.

Barns levekår

Det er forbausende lite man vet om barnas levevilkår i middelalderens Europa. Men utifra det sparsomme kildematerialet danner det seg likevel et

Ledaal ble bygd i 1803 for representasjon og fest. Fra 1864 til 1930 ble huset brukt til helårsholig.

bilde hvor hovedtrekkene er relativt klare. Barna ble betraktet dels som arbeidskraft, dels som en byrde. Uten noen midler for barnebegrensning ble barneflokkene lett store. Tilværelsen var en kamp om føden, en kamp barna selv måtte ta del i i form av arbeidsinnsats. Mange småbarn i en og samme familie kunne skape en uholdbar situasjon for folk. Barnedrapet var derfor i enkelte samfunn langt opp mot nyere tid en utbredt form for barnebegrensning. Det «å ligge barnet ihjel» var en måte å framprovosere et ulykkestilfelle. Å legge barnet på kirketrappa var etter vår målestokk en langt bedre løsning. Da var det tross alt en viss mulighet for at det ble tatt hånd om. Men å sette det ut til ville dyr i skogen, slik Hans og Grete i eventyret ble, var nok atskillig mer vanlig.

For oss idag virker slike handlinger bestialske og nærmest ufattelige. Sett i sammenheng med dattidens sosiale forhold, kan likevel handlingene til

en viss grad forstås. I et samfunn preget av sosial nød og en evig kamp for tilværelsen, var det lite tid og overskudd til å engasjere seg i barna. Og den daglige kampen for å fø en barnerik familie var nok for mange reell nok. Dessuten var den naturlige barnedødeligheten stor, noe som kan ha forhindret de voksne til følelsesmessig å engasjere seg i barna. Sålenge barna ikke kunne bidra noe økonomisk, ble de lett sett på som en plage som man så seg best tjent med å bli kvitt.

Det synet vi idag har på barnet, som et yndig vesen med en interessant personlighetsutvikling, finner vi først i høyrenessansens borgerskapet på 1500-tallet. Man finner det både i litteratur og billedkunst. Her står man overfor en samfunnsklasse med et solid økonomisk overskudd og en humanistisk verdensanskuelse. Hjemmet var ikke lengre stedet for arbeid og produksjon, men stedet for hjemmehygge og rekreasjon. I barnet kunne man studere det voksne menneskets egenskaper i en ren og naturlig form. Man kunne nyte barnets morsomme påfunn og utsagn, stelle og dulle med det. Barna ble de voksnes fritidsbeskjeftigelse.

Denne «oppdagelsen av barndommen», som dette samfunnsfenomenet gjerne kalles, spredte seg langsomt utover Europa. Og det var kun i det borgelige miljø hvor de økonomiske og sosiale forhold lå til rette, at det nye barnesynet fikk gjennomslag. Før aldri har barn fra de lavere sosiale lag blitt så sterkt utnyttet som etter den industrielle revolusjon på slutten av 1700-tallet og i forrige århundre. Her i Norden gjør det nye barnesynet seg først gjeldende ut på 1700-tallet i våre embetsmannshjem og handelsborgerskap. Men det er først på 1800-tallet at barnet for alvor blir en sentral skikkelse i den borgerlige familie.

Salen på Ledaal slik den var innredet i 1913.

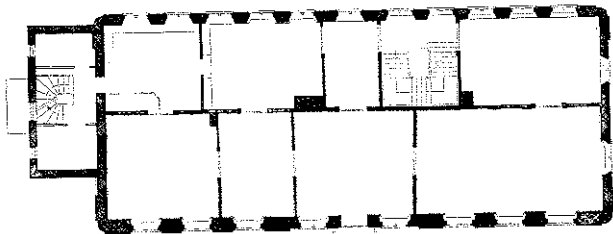
Barn på Ledaal

Og her er vi framme ved gyngestenen på Ledaal. Herregården Ledaal ble bygd av Gabriel Schanche Kielland i årene 1799 – 1803. Den var bygd som lyststed, til bruk som sommerbolig og til festlige anledninger. Det jordbruket som Kielland drev på Ledaal, var kun en bibeskjeftigelse. Selv var han kjøpmann, drev et av de største handelshus i Nor-

ge på den tiden, og var nettop i den posisjon at han kunne betrakte sine barn som en berikelse i livet. Bare det beste var godt nok – og gyngestenen, den er virkelig et kunstverk...

Men hva lekte Kiellands barn med ellers når hesten ikke var i bruk?

Dette vet vi desverre lite om. Derimot har vi en glimrende beskrivelse av hvordan det var å være

Plan av 2. etasje av hovedbygningen på Wibecke Klosters tid. Nederst fra venstre: Fars og mors soveværelse, Wibeckes værelse, dagligstuen, salen. Øverst fra høyre: Gjesteværelset, hovedtrappen, forstuen, spisestuen, kjøkkenet. I tilbygget: Bakgangen med spiskamre og trapp.

barn på Ledaal ca. hundre år senere i Wibecke Klosters bok «Siste generasjon på Ledaal». Forfatteren var selv datter av det siste medlem av Kiellandfamilien som bodde på herregården, Jonas Schanke Kielland, gift med Helene Christiane Kielland. Født i 1902 vokste hun opp i dette huset og i det sosiale miljø som Kiellandfamilien hadde etablert her på vestkanten av Stavanger.

Idag står Ledaal vakkert og representativt, brukt som kongebolig og museum. Wibecke Kloster fyller de store saler, gangene og loftet med barnelek og latter og gjør parken om til arena for trefninger mellom modige revolvermenn og nordamerikanske indianere. For også på Ledaal har det vært lekt, og det så det har ljomet i teglsteinsveggene rundt gårdsplassen mellom hovedhuset og låven.

Ledaal er et stort hus med mange rom fordelt på to etasjer og loft. Foran huset ned til Eiganesveien lå hagen. Opprinnelig en stram symmetrisk fransk barokkpark som seinere var myket opp etter engelsk maner med små stier busker og trær. Bak huset ligger låven. I gårdstrommet står tuntreet og

her er drikkekar for husdyr og en stigestein til å bestige hesten. Tidligere sto også hundehuset her. Langs gjerdet på vestsiden av hagen gikk geilen og vest for denne var kjøkkenhagen med bærbusker og grønnsaker. På andre siden av hagen går ennå idag den lange Kanaalleen mellom Trianglen og Ørkenen som de to store markene i øst ble kalt.

For et lite barn har et hus som Ledaal flere ansikter. På lyse varme sommerkvelder et vennlig og trygt ansikt. På mørke kalde vinterkvelder det motsatte:

«Baktrappen som vi sprang opp og ned hele dagen, var en skremmende vei i mørket. Trappen svingte seg forbi et vindu som glåpte svart ut til bakhagen om aftenen. Under trappen var et stort, tomt rom hvor ikke en lysstråle trengte inn fra lypæren i avsatsen oppe. I yttergangen kunne det hende det var lys, men det kunne vel så ofte hende det ikke var tent og at døren sto åpen til den store, tomme gårdsplassen med alle de mørke krokene.

Så var det Kana, alleen opp til huset fra Egenesveien. Også etter at jeg hadde lært å ta den mørke baktrappen med sinnsro, var jeg redd for å gå alene der om aftenen. Særlig om høsten når løvet gjorde alleen til en tunnel. Fra Kanatrappen oppover et stykke hjalp lysene fra Egenesveien, men så begynte hjertet å banke. Sprang jeg, kom uhyggen i galopp etter. Gikk jeg stille og forsiktig, flyttet den seg fra tre til tre på begge sider, men jeg holdt den liksom i sjakk. Aller verst var det å passere den store linden i kroken ved vedskjulet. Der var absolutt ugjennomtrengelig mørkt. Trærne fra hagen skygget på den andre siden og murene på begge sider gjorde en flukt umulig. Jeg måtte forbi, gjennom porten og inn på gårdsplassen. Den fine lykten som guttene hadde laget, som ennå henger

på hushjørnet, hjalp litt når den var tent. Men var man lykkelig kommet fra mørket inn i lyset på kjøkkenet, var det ingen farer noen steder. Ingen værelser var nifse.»

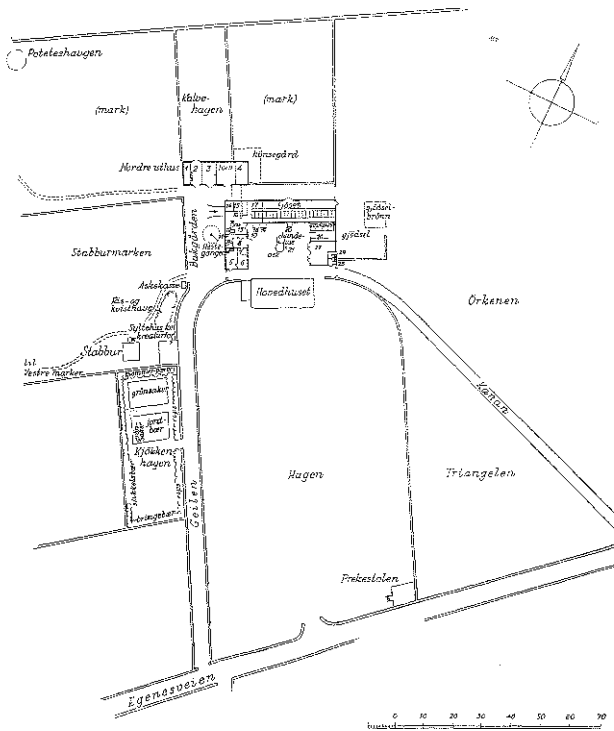
Indianere på Ledaal

Wibecke hadde to eldre brødre, Thor og Johan. Deres yndlinglitteratur og fremste inspirasjonskilde var Buffalo Bill. Og den 10 mål store hagen var mer enn stor nok til å utspille revolverheltens mange eventyr i den ville Vesten. 20 – 30 gutter kunne delta i disse ville kampene mellom indianer og hvit. Thor var Buffalo, mens Johan var Texas Jack.

Opp mot den østre hagemuren bygde de seg et forsvarsverk med skyteskår og palisade rundt. Som ammunisjon brukte de store gresstorver som de slynget imot angriperne. De hadde fine drakter som de brukte i denne leken. Og de hadde et lite verksted med høvel og dreiebank slik at de kunne lage seg det utstyret de trengte av piler, buer osv.

Enkelte ganger kunne denne voldsomme leken få dramatiske følger:

«Thor og Johan hadde fått hvert sitt luftgevær av onkel Otto i Amerika, og disse geværene brakte en gang hele indianerleken i faresonen. En dag hadde både trapperne og indianerne slått leir i Kalvehagen med martepl mellom seg. Leiren var godt beskyttet, trodde de, av høye stengjerder. Men plutselig var gjerdene besatt av en ytre fiende bevæpnet med stokker og stener og grove ord. Det var en stor guttebande fra gatene omkring Solvang som overfalt dem. Trapperne og indianerne forsvarte seg samdrettig og energisk, og Buffalo Bill og Texas Jack ble desverre så oppglødd av kampen at de skjøt med geværene sine. Da flyktet fienden – og meldte skytingen til politiet. Ryktene gikk at

Ledaal med nærmeste omgivelser på Wibecke Klosters tid.

en skulle være skutt tvers igjennom bryst og rygg. Guttene måtte på politistasjonen i full mundur med alle sine våpen. Et par fedre fulgte med for sikkerhets skyld. På politistasjonen kunne en av anmelderne fremvise en stor rød flekk på kinnnet hvor en «kule» hadde truffet. På den annen side var våre gutter overfalt sakesløse på egen eiendom. Det endte med at politiet formante begge parter og lot dem gå. Og leken fortsatte. Jeg tror den varte med korte avbrytelser et par år. Ennå minnes eldre herrer, ja, damer også: «Kan du huske da vi lekte indianere på Ledaal!?»»

Leketøyproduksjon

Men guttenes lek var ikke bare krig og gutte-streker. Begge var de meget fingernemme og lagde de utroligste ting. Til feriekoloniens basar lagde de bl. a. et dukkehus som gjorde et uutsletteig inntrykk på den lille søsteren deres:

«Det var en mellomting mellom et dukkehus og et teater. En vegg var borte og man så inn i en dansesal med tilstøtende salong. Gulvet i salen var dekket av sorte og hvite fliser, på kortveggene var høye speil med konsoller og små forgylte lenestoler. Langveggen hadde tre åpne franske vinduer ut til en park med trær og en plen med springvann. I taket hang to lysekroner av «sølv». En dør i den ene kortveggen førte inn til en rød salong med forgylte møbler og «gullampetter» på veggene. På en chaiselongue satt to små dukker i rokokkodrakter, en dame og en herre. I salen ved siden av danset fire par en menuett. Jeg kunne ikke se meg mett, så nydelig syntes jeg det var, og så fantasi-vekkende. Jeg ser det for meg den dag idag som et glimt inn i en fremmed verden, pappen og ståltråden var forvandlet.»

En annen yndlingsbeskeftigelse var å spille dukketeater nede i «storegangen» som den kaltes. Senere utviklet dette seg til et «virkelig teater» der guttene spilte sammen med venner og venninner fra naboeindommene. Tilholdsstedet var lysthusene på Holmeegenes og i Munkehagen like ved. Thor var primus motor. Han malte kulisser, sydde drakter og var selvsagt også selv skuespiller. Han skrev til og med skuespillene selv og instruerte de andre barna. Et av disse skuespillene, «Fangen» er fremdeles bevart. Handlingen foregikk blant middelalderens skjønne jomfruer og tapre riddere.

Skillet mellom guttenes og jentenes lek var nok stort sett like skarpt på Ledaal som i andre av tidens borgerhjem. Man la som regel vekt på at jentene skulle læres opp til de huslige kvinnelige sysler, mens guttene sto friere til å gi seg i kast med idrett og andre mannsdominerte aktiviteter. Men verre var det ikke enn at Thor fikk en liten symaskin i presang. På denne utførte han de reneste kunstverk. Blant annet sydde han seg en flott ridderdrakt, skinnkantet vams og barett med fjær. Tolv år gammel er han avbildet i selvlaget rokokkodrakt.

Om høsten startet den årlige produksjonen av dukkemøbler. Det ble saget, limt og hamret, og eimen av limlukt la seg i gangen utenfor kjøkkenet der limpotten sto til oppvarming. Møblene ble solgt på Husfliden og finansierte barnas julegaver. I tillegg til dukkemøbler ble det også laget andre ting som f. eks. bastmatter, flettekurver og tøfler. Barnas mor var utdannet husflidslærerinne og kunne dermed lære dem teknikkene, gi dem ideer og følge opp utviklingen deres. I forbindelse med den årlige basaren til inntekt for feriekolonien, der hennes mann i mange år var formann, deltok hun også selv i arbeidet. Hun laget en masse forskjellige dukker. Kroppen var sydd av hvitt lerret og stoppet med kork-strø. Hodene og armene av celluloid ble kjøpt inn og sydd på. Wibecke sydde dukkeklærne. Dukkehusmøblene ble gjerne laget av kraveben fra høns og storfugl. Disse ble samlet opp gjennom årene og ved hjelp av ståltråd omgjort til bord og stoler og sofa med pappsete. Setene ble trukket med farget stoff.

Jentelek

Wibecke hadde mange venninner å leke med. Det var barn fra nabolaget, barna til familien Allum

Cowboylek i hagen 1905.

som bodde i hageleiligheten i første etasje og barna til forpakteren. Mens guttenes domene først og fremst var kamparenaen i hagen, holdt småpikene seg gjerne på gårdsplassen bak huset:

«Vi begynte ofte med «tikken» rundt hundehuset for å komme i sving. Som nevnt lå hundehuset midt på gårdsplassen opptil asken. Ved siden lå ridestenen med en liten passasje mellom. Så sprang vi rundt og rundt hundehuset, hele flokken

med den som «hadde tikken» etter. Når vi kom til den trange pasasjen mellom stenen og treet, trykket vi på og lo og skrek. Det hendte at en og annen som «hadd'an» var sprek og rask nok til å hoppe over hundehuset. Da ble det fart på oss i alle retninger.

Ballspill gikk glimrende, langball, somål, brentball, hueball. Der var plass nok å springe og plass nok å slå uten at ballen forsvant i det blå. Iblant

Wibeckes bror, Thor, i sin selvsyddde rokokkodrakt.

gikk det en rute, og nogen skjenn fikk vi nok for det, men vi ble aldri nektet å leke videre. Vi hoppet tau i det uendelige og «spillet hink» over hele gården. For «mablis» var det best opp mot husveggen. Der kunne vi lage groper for kulene, og jeg husker hvordan vi strakk hånden til det ytterste

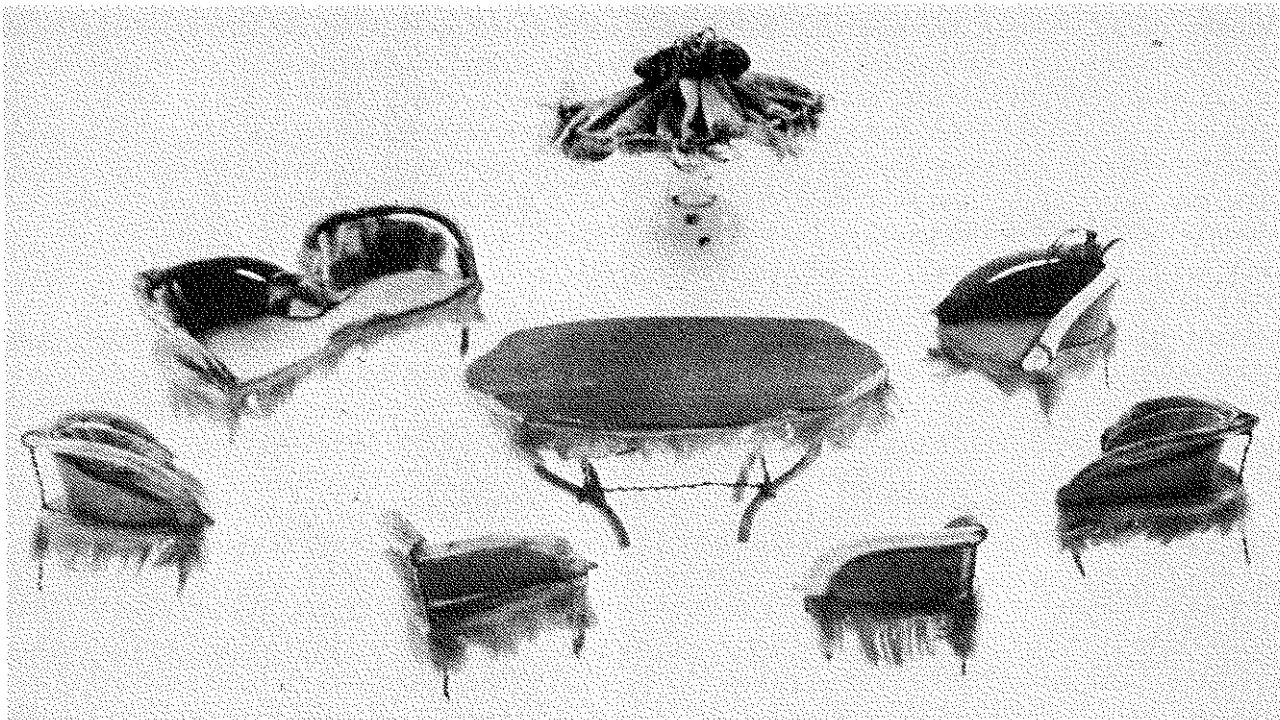
for å måle hvem som var kommet nærmest gropen. Kulene hadde vi i hjemmesyddde bomullsposer med trekkbånd, de simple hvite kulene med i høyden en blå eller rød strek som dekor, og så noen fine, sjeldne, ofte store av kulørt glass med spiralmønstre. Det var meget underholdene å studere mablis-skulene sine i stille stunder.»

Gårdsdrift

Wibeckes far var saksfører og i en tid også byens borgermester, og gårdsdriften på Ledaal paktet han derfor bort. Men barnas hverdag var nok mye livet på gården – arbeidet og dyrene. Hans, som forpakteren hette, var godt likt av barna og lot dem være med på det meste. Særlig i slåttan var det full aktivitet. Barna var med og raket og såtet høyet. Johan fikk tilogmed kjøre både slåmaskin og hesterive. Når høyet ble kjørt inn på låven, var det fullt med barn som boltret seg i høyet. Men når alt høyet var på plass, var det strengt forbudt å leke på låven. Hans var ikke nådig dersom han fant barna i ferd med å grave seg tunneller inn under høyet.

Særlig var guttene opptatt av hestene. De red dem til og fra beite og gjorde kunster på dem ute i gårdsrommet før de ble satt på stallen. Ellers var en kjøretur med hest og vogn et høydepunkt i tilværelsen:

«En kjøretur i åpen Landauer hørte med til sommerens fornøyelser. Var det en søndag som var varm og stille nok, spanderte far gjerne en tur på tante Nina. Lykkelig var den som da fikk sitte på kuskebukken, høyt hevet over de andre, og samtidig i kontakt både med dem og hestene, og med den beste utsikt til alle kanter. Ofte fikk jeg holde i tømmene i kuskens betryggende nærhet. Et skritt lenger kom jeg som vognstyrer i vår egen

Morens dukkemoblement laget av fugleben, stålstråd og papp.

melkekjerre. Det hendte at Hans lot meg styre hele veien hvis humøret var til det en aften på melkerunden.»

Innimellom leken hadde barna på Ledaal også sine plikter. Når frukt og bær skulle høstes, var alle barna i full sving – jordbær, rips, epler og pærer. Wibecke hadde ellers en spesiell oppgave i å holde hønsehuset rent. Det var et arbeid hun ikke var særlig glad i. Men det hjalp litt at hun fikk 10 øre uken for dette arbeidet. I samme slengen la hun også ny halm i hundehuset. Under klesvasken kom også små barnefingre til sin rett.

Hver sjetten uke var det storvask. Wibeckes oppgave var å henge opp tøyet til tork. Og både guttene og Wibecke hadde i oppgave å svinge rullen når tøyet skulle ruller. Men særlig sterkt inntrykk gjorde det årlige oppdraget med plukking av snekløkker. Moren dyrket dem i hagen og sendte dem til Oslo for salg. Med stivfrosne fingrer ble de plukket både av barna og de voksne.

Kjøpeleker og hjemmelagde ting

Wibeckes leketøy var en blanding av kjøpeleker og hjemmelagde ting. Det staseligste av alt var tante

Magdas dukkehus. Hun var søster til Wibeckes far, seinere gift med maleren Eilef Pettersen. Hun var ca. 10 år da faren, kapteinløytnant Jacob Kiel-land overtok Ledaal i 1863. Dukkehuset hennes hadde fire rom: to stuer oppe, kjøkken og soverom nede. Det var innredet i datidens smak med fine utskårne møbler i biedermeierstil: sofa, stoler, et ovalt bord, piano og mye mer. Til huset hørte det små dukker med porselenshoder. Huset var et kle- nodium som kun ble tatt fram en sjelden gang. Etterhvert ble det også supplert med litt av Wibeckes egne dukkemøbler. Etter tante Magda var det også en større porselensdukke med rosa kinn og malt hår. Hun hadde sort kjole med fløyelsbånd.

Yndlingstedet hvor jentene kunne leke med dukkene sine, var lysthuset som Wibeckes bestefar hadde bygd ute i hagen. Det var en langstrakt bygning med et eikebord midt på gulvet og klaffer i hjørnene til å sitte på. Huset hadde peis og vinduene farget glass som var med å gi rommet en ekstra spennende stemning. Her kunne småjentene være i fred med sine jentesysler. Wibecke hadde to favorittdukker, Gudrun og Grete. Grete var utstoppet, mens Gudrun var en moderne dukke av celluloid. Hun kunne stå selv og hadde skikkelig lyst, krøllet hår på hodet. Wibecke hadde fått henne til fødselsdagen av de «gamle tantene på loftet», to eldre damer av familien Groth som leide leilighet i husets øverste etasje. Til dukkene hadde Wibecke dukkeseng og dukkevogn med flettverksvegger og kalesje. Dukkeklærne var hjemmelagde, det samme var komfyren. Den var laget av blick og det var mulig å sette levende lys inni. Til komfyren hørte det et sett med gryter som hun hadde fått i presang. Men det fineste var nok likevel serviset. Det var laget på Egersund Fajanse, fullt servise til seks med alle

delers både til middag og kaffe. Som så mye annet av det fineste leketøyet var også dette en fødselsdagsgave.

På Ledaal lå det fra gammelt av et diabolo – et ferdighetsspill som gikk som en farsott i Skandina- via på midten av 1800 – tallet. Ved hjelp av en snor festet til to små pinner gjelder det å balansere en roterende sylinder formet som et timeglass. Sylind- deren slynges opp i luften og fanges igjen med snoren før den settes i rotasjon igjen klar for et nytt luftig sprang. På begynnelsen av dette år- hundret kom diabolo på nytt på mote her i landet. Guttene på Ledaal var mestre i diabolo, men for deres yngre søster var dette temmelig vanskelig å få til. Slike balanseleker som satte store krav til fingerferdighet var vanlig på denne tiden. En spe- siell leke som Wibecke kan huske, er en trefigur av en syklende mann. Det var hennes gudmor, Kri- stine Gabrielsen som hadde dette leketøyet. Og når Wibecke var på besøk, fikk hun prøve seg. Man spendte opp en snor som sykkelens skulle balansere på. Figuren var laget slik at når den først kom igang, syklet mannen virkelig med pe- dalene opp og ned.

Mye av guttenes leketøy var selvsagt knyttet til indianerleken i parken. To gamle saluttkanoner, som utgjorde en fast del av innventaret på Ledaal, var i mange år også en fast del av bevæpningen i hagen. Og de fatale luftgeværene var selvsagt også populære, men stadig kilde til bråk. En av Thors fritidssysler gikk ut på å skyte rotter bak dø. En gang traff han en vindusrute og fikk sin fortjente straff for det.

Men guttenes fineste leketøy var nok en modell av en løe med fjøs og stall. Faren hadde kjøpt den til dem i utlandet. Det hørte både sauer, kyr og

Mor, Johan og Wibecke ved mors syplass i dagligstuen.

hester til. De var trukket med ekte skinn og så dermed meget naturtro ut. Løen hadde sitt faste tilholdssted i et kleskott på loftet og ble kun tatt fram ved spesielle anledninger.

Spill

Det var sjelden at de voksne tok del i barnas lek. Når hele familien moret seg sammen, var det gjer-

ne med forskjellige spill. Fra Frankrike hadde faren med seg hjem et botcha. Det hadde sitt faste tilholdsted under trappen i «storegangen» og ble spilt ute i parken foran hagestuen.

Sjakk, Gnav og forskjellige kortspill ble stort sett spilt i forbindelse med julefeiringen. Særlig var Hamburgerbank populært. I dette pengespillet med sjetonger deltok hele familien og også gjerne tantene fra loftet.

Ledaal med parken, gårdsplassen og jordene rundt med all den aktivitet som var knyttet til jordbruket, var et eldorado for barn. Man behøvde ikke noe mer og holdt seg stort sett på eiendommen. Venneflokket besto av barn fra samme sosiale miljø, fra eiendommene rundt og fra familiens omgangskrets. Materielt sett hadde nok barna på Ledaal en annen hverdag enn barna på byens østkant. Men noen overflod på leketøy var det nok heller ikke her. Foreldrene var nøkterne og bevisste i forholdet til barnas materielle goder. Men gjerne mer enn det økonomiske overskudd spilte foreldrenes overskudd på menneskelige ressurser. Særlig spilte morens fantasirikdom og håndverksmessige dyktighet en viktig rolle. Dette kombinert med hennes evne til å formidle kunskapen videre til barna, følge dem opp og inspirere dem til egen innsats, gjorde leken til en viktig

faktor i barnas oppdragelse og videre livsløp. Så det er vel neppe noen tilfeldig sammenheng mellom Wibeckes bror, Thor Kiellands lekesymaskin og det faktum at han endte sin yrkeskarriere som direktør for Kunstindustrimuseet i Oslo...

Kilder:

Alle sitater er hentet fra Wibecke Klosters bok «Siste generasjon på Ledaal», første gang trykket som artikkel i Norsk Folkemuseums årbok «By og bygd» XIX, 1966, seinere utgitt som bok. Videre er framstillingen basert på intervju med forfatteren.

Refleksjoner omkring barns levevilkår i Europa opp gjennom tidene basserer seg i hovedsak på Philippe Aries «Barndommens historie» (med forord av Ståle Dyrvik), Oslo 1980, Barndommens historie, en antologi, Viborg 1978 og Jan Bjarne Bøes artikkel «Økonomiske og materielle forhold og barns oppvekstmiljø – en historisk analyse».

Ove Magnus Bore

Konservator og avdelingsleiar ved kulturhistorisk avdeling, Stavanger Museum.

Adresse: Musegt.16, 4005 Stavanger.